

5. Pysannia Osyра Yurіia Fedkovychа. Pershe povne і krytychne vydannia. Tom 1. Poezii / Z pervodrukiv і avtohrافiv zibrav, uporiadkuvav і poiasnennia dodav d-r Ivan Franko. Lviv : drukarnia Naukovoho tovarystva im. Shevchenka. 1902. KhKhII, 806 s.

6. Sydorivskyi starostynskyi okruh. (2021, 14 sichnia). Malanka. s. Sydoriv. 2021 [Dolucheno video] [Onovlennia statusu] Facebook <https://www.facebook.com/watch/?v=1304045263296159> (data zvernennia: 9.12.2024).

MODIFIED AND STABLE ELEMENTS OF MALANKA SONGS IN THE CONTEXT OF THE MALANKA RITE (on the example of expeditionary records of Sydoriv village, Ternopil region)

Romaniuk Iryna – candidate of art studies (PhD), associate professor,
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

The article analyzes the recordings of Malanka songs from the village of Sydoriv, Ternopil region, in the context of the modification and sustainability of the traditions of the Malanka rite. The initial historiography of the Malanka rite records from the historical area of residence – the Dnistr region – is outlined. The collections of texts of Malanka songs in the recordings of Yuriy Fedkovych are considered, and the significance of the notations contained in them is emphasized. In the context of Sofia Hrytsa's concept of a separate movement of lyrics and melodies in space and time, parallels with modern recordings of malanka songs are drawn. On the example of recordings of Malanka songs from the village of Sydoriv, Ternopil region, the author shows the modification of the plots through the prism of national and cultural identity and the constancy of the traditional rhythmic and intonational formula and rhythmic structure of the verse. In most regions where Malanka is used, texts with different plots are sung to the same melody, which confirms the paradigmatic model of the development of Ukrainian musical folklore by S. Hrytsa.

Key words: Ukrainian musical folklore, rhythmic structure of the poem, Malanka songs, national and cultural ideology, Malanka rite.

UDC 78:398.8

MODIFIED AND STABLE ELEMENTS OF MALANKA SONGS IN THE CONTEXT OF THE MALANKA RITE (on the example of expeditionary records of Sydoriv village, Ternopil region)

Romaniuk Iryna – candidate of art studies (PhD), associate professor,
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

The purpose of the article is to examine the time-spatial vectors of movement of Ukrainian musical folklore, in particular malanka songs through the prism of S. Hrytsa's concepts and our own analytical observations.

Research methodology. Ethnomusicological studies by S. Hrytsa, A. Ivanytskyi, B. Lukaniuk, and a number of others devoted to the problems of transformation of Ukrainian musical folklore were considered. The main basis of the study was the author's own expeditionary recordings to the village of Sydoriv, Ternopil region, which is located within the Dniester area of the Malanka rite.

Conclusions. The time-spatial vector of Malanka songs from the moment of their origin to the present day has gone through a long way of development and modification. The local traditions of the village of Sydoriv have demonstrated the stability of the Malanka rite over a period of almost a century, while retaining their own unique elements. Nevertheless, the rhythmic structure of the poem and the intonation formula remained unchanged through the centuries, and new relevant and more understandable texts were strung on it over time. The above studies confirmed S. Hrytsa's opinion about the variability of the text and the stability of the tune of Ukrainian musical folklore.

Novelty. The malanka songs of the studied village in the ethnomusicological discourse are included in the research and the prerequisites for the variability of the plots with the replacement of tradition with the actual theme of the struggle for the freedom of Ukraine, which forms the national and cultural identification of the younger generations, are traced.

Practical significance. The materials presented in the article can be used in pedagogical activities in classes on musical folklore, local history and performance practice of folklore groups.

Key words: Ukrainian musical folklore, rhythmic structure of the poem, Malanka songs, national and cultural ideology, Malanka rite.

Надійшла до редакції 12.11.2024 р.

УДК [572:7(477)]:001.891

АНТРОПОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ФЕНОМЕНУ СВІТОВОЇ КУЛЬТУРИ

Тетяна Корнішева – кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри музичного мистецтва, Херсонський державний університет, Херсон,
<https://orcid.org/0000-0002-1170-077X>
DOI: <https://doi.org/tkornisheva@ksu.ks.ua>

Розглядаються головні чинники, що вплинули на усвідомлення особливостей втілення українського менталітету у художній культурі в історичній проєкції. Зазначене вище сприяє осмисленню антропологічних

явищ і процесів, що дають змогу узагальнити уявлення про модель людини і світомоделю, визначити поняття художньо-генетичного коду. Дослідження здійснено на значному історичному відтинку.

Ключові слова: антропологія, артефакти, художньо-генетичний код, архетипи, світомоделю, українська художня культура.

Постановка проблеми. Антропологічні засади дослідження української художньої культури як феномену світової культури, дозволяють дійти усвідомлення специфіки процесів, у результаті яких окремі артефакти втілюють картину світу та образ людини, притаманні певній національній культурі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формуючи антропологічний погляд на вітчизняну культуру загалом, відштовхуємося від тези про те, що «...всебічне осмислення антропологічних явищ і процесів дає змогу узагальнити: а) джерела і умови виникнення, осмислення, розвитку і функціонування соціально-антропологічних явищ і процесів; б) вплив цих феноменів на поведінку і вчинки людей; в) виявлення закономірностей функціонування соціально-антропологічних явищ і процесів, які впливають на формування цілісної особистості; г) всебічне вивчення соціально-антропологічних характеристик особистості і своєрідності соціалізації у різних соціальних спільнотах і при різноманітних умовах» [5; 169–170]. Указані положення знаходять своє безпосереднє або опосередковане вираження в артефактах, що потребують осмислення й інтерпретації. У цій площині визначаються праці таких науковців як О. Бичковяк [3], О. Верещагіна-Білявська [4], В. Воропаєва [5], С. Кримський [6], М. Кубаєвський [7], Ю. Мединська [8], М. Міщенко [9], Т. Чухліб [10] тощо.

Мета дослідження – характеристика української художньої культури в історичній проекції у контексті антропологічних засад.

Вклад основного матеріалу. Уявлення про модель людини і світомоделю згенеровано у зразках художньої культури, народної та професійної у вигляді своєрідного *художньо-генетичного коду*, визначення якого потребує розшифрування і витлумачення. На наш погляд, поняття художньо-генетичного коду доречно розглядати на основі уявлення про генетичний код нації, що сьогодні є надзвичайно популярним. Генетичним кодом українців називають і мову, і вишиванку, і хустку, і, навіть, незламність у боротьбі. За аналогією з генетичним кодом нації, що закладений на глибинному психологічному рівні та постійно відображається у багатьох аспектах життя представників нації, втілюючи її головні аксіологічні принципи, художньо-генетичний код представлений у мистецьких зразках і через засоби художньої виразності моделює спосіб світобачення митця та його систему цінностей. Сам митець – колективний чи індивідуальний – віддзеркалює у своїх творах світомоделю, що побутує у суспільному середовищі певного народу і певної історичної доби.

Проте, як і в генетичному коді, ці уявлення є сталими, маломобільними та в історичній проекції змінюються дуже повільно під впливом значних суспільних та культурних подій, соціальних катастроф і вибухів, революцій чи інших потрясінь. Загалом, художньо-генетичний код утілює національний менталітет і базується на національних архетипах, тому у текстах художньої культури варто шукати саме втілення архетипів національного менталітету.

Під менталітетом розуміємо «...сукупність соціально-психологічних настанов, автоматизмів і навичок свідомості, які формують способи бачення світу й уявлення людей, що належать до тої або іншої культурної спільноти» [3; 80].

Для усвідомлення особливостей втілення українського менталітету у художній культурі в історичній проекції, необхідно виявити головні чинники, що вплинули на його формування. В якості провідних Ю. Мединська виділяє п'ять чинників [8]. Першим вона вважає геокультурний чинник. Географічне розташування українським земель на перетині шляхів між Заходом і Сходом зумовило так звану «двоїстість української ментальності», що проявляється у поєднанні акцентованого індивідуалізму західного зразка та схильності до чуттєвості, емоційності й певного містицизму, що стало наслідком впливу культури Сходу. Другим чинником є синхронний вплив землеробських і козацьких традицій, що утворюють два основних історичних пласти традиційно-побутової культури. Третім і четвертим чинниками формування українського менталітету Ю. Мединська виділяє чинники політичні – багатотисячової відсутності української національної держави та тривала роз'єднаність українських земель. За тривалої відсутності держави, хлібороб, як один з головних рушіїв культурного розвитку, не відчував себе вільним господарем і був змушений йти на компроміс з політичними обставинами, постійно пристосовуватися до них. Цей чинник породив такі риси українства як терпимість, схильність до компромісу, стихійний анархізм, небажання брати на себе відповідальність, слабкий рівень здорових амбіцій. Відсутність прагнення до національної єдності, соборності, як одна з рис національного менталітету, стала наслідком постійного впливу інонаціональних культур держав, у межах яких у різний час знаходилися українські землі (російська та Австро-Угорська імперії, Румунія, Чехословаччина, Польща та ін.).

П'ятим вагомим чинником впливу на менталітет українців Ю. Мединська вважає «радянщину», що

проявилася у громадянській пасивності, прагненні до імітації активної діяльності, почутті меншовартості. Зворотною стороною впливу «радянської» ментальності стала невмотивована амбіційність і, навіть, хамство. Патерналістська свідомість, бажання перекласти вирішення власних проблем на владу, безпорадність та постійне очікування на допомогу ззовні також стали негативним наслідком впливу «радянщини» [8]. Події російсько-української війни, з одного боку, лише підкреслили наявність цих проявів «радянської» ментальності, з іншого – стали стимулом для їх подолання.

У менталітеті українців панує ідея цілісності як Універсуму, що, за твердженням С. Кримського, проявляє себе у тріаді Дім – Поле – Храм. Під Домом розуміємо святе докільля людини, що утворює нішу в Універсумі; під Полем – життєвий простір людини, в якому вони здатна розвиватися; а під Храмом – сакральні цінності нації [6; 274]. Ця тріада знаходить свій вияв і в архетипах, які є осердям національного менталітету. Дослідники витлумачують архетипи як вроджені психічні структури, що символізують зміст і цінності культури. Загалом, аналізуючи український менталітет, дослідники в якості провідних виділяють такі архетипи: перевага цінності минулого над майбутнім; Землі; Матері; Серця; особистої свободи; обрядовості. Кожен із цих архетипів знайшов своє відображення у феноменах художньої культури нації, зокрема й у музиці.

Архетип домінування цінності минулого над майбутнім призводить до ідеалізації та навіть міфологізації минульщини. Одним з яскравих прикладів міфологізації минулого можна вважати наявність у художньо-генетичному коді легенд про українське козацтво, міфологізованого образу його представників, які часто постають ідеальними борцями за віру, свободу й державність. Прикладом можуть слугувати і думи, і образи козацтва в операх С. Гулака-Артемівського «Запорожець за Дунаєм» та М. Лисенка «Тарас Бульба». Проте, саме цей архетип провокує нетолерантність та нетерпимість українців до суспільних змін, адже минуле у ньому завжди ідеалізоване, а майбутнє не визначене. Також домінування у свідомості українців цінності минулого над майбутнім часто призводить до поганої орієнтації у подіях теперішніх.

Архетипи Землі і Матері в українському менталітеті є тісно пов'язаними. Рідна земля вже символізує образ України-Матері, адже сама культура є від початку хліборобською. Тому й у національному епосі часто присутній образ поля як материнського народження усього суцього, як простору життя, очікування врожаю як забезпечення цього життя. М. Міщенко також вказує на те, що здавна українці вважали, що саме земля забезпечує, зберігає і передає наступним поколінням українців силу і славу предків [9]. Образ рідної землі постає одним із найголовніших сенсів ще у «Слові о полку Ігоревім» та повісті «Земля» О. Кобилянської, фільмі «Земля» О. Довженка, серії фотографій Б. Михайлова «У землі». Образ Землі в українській культурі часто асоціюється з образом Матері як найсвятішого символу нації. Загальновідомі слова І. Франка «Земле моя, всеплодюча мати, / Сили, що в твоїй живе глибині, / Краплю, щоб в бою сильніше стояти, / Дай і мені!» демонструють усю глибину розуміння народом своїх зв'язків із рідною землею. Також варто зазначити, що культ Богородиці, поширений серед козацтва, є втіленням архетипу Матері, яку треба боронити від ворогів. Дієвість архетипів Землі та Матері спонукає українців до захисту своєї землі.

Архетип особистої свободи в українській культурі тісно пов'язаний з архетипом Серця. Саме бажання свободи самовиявлення спонукає українців до вчинків під впливом сердечних порухів. З одного боку, ці архетипи надають нації віри у власні сили, а з іншого – провокують до анархізму й бунту, ослаблюють бажання єднатись у критичних і загрозливих для держави обставинах. Домінуванням архетипів особистої свободи і Серця можна пояснити й часте небажання українців аналізувати політичну ситуацію, відмежовування від соціальних проблем тощо.

Під архетипом обрядовості розуміємо орієнтацію на традиції в усіх галузях культури. Домінування цього архетипу має як позитивні, так і негативні прояви. З позитивних проявів відмічаємо дбайливе ставлення до здобутків минулого, а з негативних – брак творчої ініціативи, бажання знаходитися у межах сталого, звиклого й комфортного, безпідставна віра у прикмети та звичаєві настанови.

Архетипи Землі та обрядовості яскраво втілені у постановці співочої вистави «Земля-Пісня» львівського театру «Слово і Голос» режисерки, актриси та співачки, лауреатки Державної премії ім. Т. Шевченка, Заслуженої артистки України Н. Половинки. Двадцять найдавніших традиційних пісень, зібраних нею на Поділлі, Поліссі, Полтавщині, Кропивниччині, Галичині, що виконуються у виставі, вже самі слугують художнім втіленням згаданих архетипів, адже розкривають основні світоглядні принципи української нації.

Архетипи Землі, Матері, Серця та обрядовості закладені у художньо-генетичному коді заходів мистецького проєкту «Ковчег Україна». Яскравим прикладом може слугувати організований до 30-ї річниці державної незалежності концерт «Ковчег Україна: десять століть української музики», де прозвучали понад 35 пісень (в автентичному виконанні та сучасних обробках) усіх періодів історії українського народу.

Маркуємо необхідність усвідомлення архетипів, адже саме вони формують стереотипи поведінки нації та емоційно-чуттєві реакції її представників, що безпосередньо відображаються в артефактах.

У ґрунтовному дослідженні «Антропологічний код української культури і цивілізації» проаналізовано його зміст і функції на різних етапах історичного процесу України – від часу міфологічного мислення до сучасності [1; 3]. Спираючись на висновки цієї праці, охарактеризуємо світо модель і модель людини у праукраїнській та українській культурі різних періодів. Так, на етапі панування міфологічного мислення, за твердженням авторів дослідження, можна констатувати думки про «системність, співрозмірність, взаємодійність і взаємозв'язок функціонування світобудови; про спільність і взаємодію духу і матерії як різних проявів певної субстанції; про єдність світу в різноманітті як прояв цієї єдності, пов'язаного з деякою основною суттю речей, що виступає в язичництві під образом духу-матерії, який у незліченних своїх варіаціях оживляє уся Світобудова – від грубої матерії каменів до вищого світу богів» [1; 163].

На основі аналізу праукраїнських міфів зроблено висновок про те, що у часи язичництва «існували органічні відносини образів, що відтворювали різні рівні єдиної Світобудови, без протиставлення і жорсткого відокремлення злого начала. Зло трактувалося лише як відносне порушення первинного порядку і гармонії. Виникнення дуалістичних космогонічних міфів стало наслідком впливу християнської церковної традиції, внаслідок чого вони, по суті, і сформувалися. Така позиція може бути оцінена як досить достовірна, відтворююча особливість стародавнього мислення» [1; 67]. Саме у міфологічному мисленні зароджуються й майбутні національні архетипи. Людина у міфологічній системі координат, на думку дослідників, уже мала уявлення про час та його циклічність і сприймала себе як таку, що володіє духовною субстанцією.

Християнство принесло у культуру України-Руси концепцію теоцентризму та усвідомлення людини, що знаходиться між двома світами – земним і небесним, короткотривалим життям фізичного тіла і вічним життям душі. І світ земний бачиться тепер як арена безперервного протистояння матерії і духу. Водночас, християнство дало потужний поштовх для розвитку художньої культури – літератури, зодчества, іконопису, музики.

На основі аналізу літературних джерел часів України-Руси, автори «Антропологічного коду української культури і цивілізації» стверджують про формування у тогочасному світогляді нового типу людини, яка вже отримує риси, притаманні українській нації. Вони звертають увагу на те, що в «Ізборнику Святослава» (1076 р.) людину не називають «рабом Божим», а її добродетельність вбачають не в молитвах, а в справах повсякденного життя. «Смиренна людина шукає волю Божу і прагне її виконати. Це головна її характеристика. В цьому виражається теоцентричність свідомості і реалізується принцип синергії (тобто взаємоспрямованості волі Бога і волі людини), що визначає всі сторони і всі рівні її життя» [1; 97]. Прикладом такої людини постає Володимир Мономах, в образі якого «...проглядається основний принцип, або «модель» поведінки, що виражає принцип синергії, установку людини на уподібнення Першообразу – Христу – як абсолютному ідеалу і цінності» [1; 97].

Остання чверть XV – XVII ст., що пройшла під гаслами ідей Відродження, Реформації і Контрреформації, принесла зміни у світогляд українства, в якому інтенсивно розвиваються ідеї ренесансного гуманізму. Антропоцентризм як світоглядна концепція формує нове уявлення про модель людини, яка сприймає себе Творцем й відстоює своє право на індивідуальність. Саме у той час в українському іконописі стверджується поняття авторства. У XVI ст. в українській музиці з'являється ім'я першого професійного композитора і музичного теоретика М. Дилецького (1630-1690 рр.), автора знаменитої «Граматики мусикійської».

У свідомості українців історія перестає бути реалізацією наперед визначеного Божественного плану, а стає наслідком їх власної діяльності. Поява у багатьох українських містах національно-релігійних громадських організацій – братств – стала свідченням усвідомлення українцями своєї ролі в історичному поступі. Водночас, втрата українським народом конфесійної єдності і дія архетипів Серця та особистої свободи призвели й до загострення соціальних і національних суперечностей та низки трагічних подій в історії України, на тлі яких і «...відбувався інтенсивний процес становлення української етнічної ідентичності, її антропологічної соціокультурної цілісності» [1; 328]. Віддзеркаленням цього процесу стає козацький фольклор, зокрема й думи, в яких постає образ козака – захисника православної віри та рідної землі.

На час Просвітництва, тобто другої пол. XVII – XVIII ст., козацтво в Україні ще було важливим елементом її соціального, політичного і культурного життя. І саме козацьке середовище стало осередком закріплення провідних національних архетипів. Загалом, «...козацтво виступало як творець матеріальних і духовних цінностей, формувало передову верству державників» [1; 348]. Це твердження вважаємо важливим тому, що саме тема козацтва стає однією з провідних не лише в українському фольклорі, але й у професійному мистецтві наступних історичних періодів. Такий інтерес у мистецтві до теми козацтва є цілковито обґрунтованим, адже, як стверджує дослідник козаччини Т. Чухліб, саме з другої пол. XVII ст.

відбувається початковий процес творення ранньомодерної української нації [10; 348]. Національним образом новочасної особистості, що втілює результати цього процесу творення ранньомодерної української нації, можна вважати постать Г. Сковороди (1722-1794 рр.), чия багатогранна творчість віддзеркалює духовні пошуки тогочасного прогресивного українства. Знаменита «філософія серця» вітчизняного Сократа сповідує моральну чистоту людини, покликаної на шлях доброчесності. Чи не тим самим духом просякнуті духовні концерти його молодших сучасників М. Березовського (1745-1777 рр.), Д. Бортнянського (1751-1825 рр.) та А. Веделя (1767-1808 рр.), головним образом яких є не стільки Бог, скільки людина, що прагне збагнути Його Велич та через катарсис здійснити глибоке очищення власної душі?

У часі нинішньої російсько-української війни тема козацтва знову набуває актуальності, адже ідея захисту рідної землі та державності має глибоке історичне коріння. Також можемо припустити, що з нового тисячоліття активно формується вже постмодерний образ українства.

Час «весни народів», як справедливо називають добу XIX ст., став періодом формування головних принципів української професійної композиторської школи, що протікав на тлі активного процесу націєтворення. «Під впливом Просвітництва і національного пробудження українська людина виходила зі «стану неповноліття», поступово усвідомлювала себе, свої можливості, спираючись на власний досвід, розум, критичне мислення і здобуті знання. Однак унаслідок конкретно-історичних обставин розвиток особистості, формування нового ідеалу людини, як і процес українського націєтворення виявилися суперечливими, оскільки «винаходи» індивіда і нації відбувалися у неприродних умовах чужих держав, а його осмислення перебувало в руках панівних націй, мало кон'юнктурний, упереджений, а часом і міфотворчий характер» [2; 6]. Рамки статті не дозволяють у всій повноті охарактеризувати особливості концепції світу і людини української культури XIX – початку XX ст., коли в українській художній культурі постає оновлений образ народу. Романтичний міф українства, безперечно, створений образами Т. Шевченка. Ідея самобутньої особистості з багатим внутрішнім світом, притаманна романтизму, поєднується в українській культурі з ідеєю цінності фольклору, необхідності його вивчення і впровадження у мистецтво. Професійна композиторська школа формується у руслі фольклоризму, прикладом чого може слугувати творчість С. Гулака-Артемівського (1813-1873 рр.) та, звичайно, М. Лисенка (1842-1912 рр.). Діалектичність мислення, притаманна романтичній концепції людини, знаходить своє втілення і в образах першої національної музичної драми – опері М. Лисенка «Тарас Бульба».

Варто зазначити, що українська музика XIX ст. розвивалася найчастіше у межах національного театру, в якому тоді було сформовано так званий «золотий фонд» його репертуару, представлений п'єсами М. Кропивницького, М. Старицького, І. Карпенка-Карого та ін.

Чи не найскладнішим постає визначення світомоделі і моделі людини в українській культурі XX ст., позначеного низкою антропологічних криз, спричинених двома світовими війнами, суспільними переворотами, спробами побудови незалежної держави, знаходженням українського народу в окупації тоталітарним радянським режимом. У результаті усіх вказаних трагічних подій вже у другій половині XX ст. сформовано модель *homosoveticus*, світогляд якої утворює низка нових міфів про ідеальний соціалістичний устрій, в якому може самореалізуватися кожен громадянин; про зовнішніх і внутрішніх ворогів, що прагнуть зруйнувати підвалини цього «справедливого» устрою; про ворожість усього буржуазного, «чужого», включно з правилами поведінки й одягом; про загрозу інакомислення та ін. Знаходження під тиском окупаційного режиму привело до денационалізації та русифікації усієї української культури, в якій прояви національного залишилися на рівні поверхневої маніпуляції фольклором, що отримало назву «шароварщини». Це стало свідченням глибокої антропологічної кризи нації, результати якої з усією гостротою проявилися зі здобуттям у 1991 році державної незалежності.

Висновки. Отже, дослідження особливостей менталітету певної нації надає відповіді на низку питань щодо розуміння процесів минулого, усвідомлення подій теперішнього та прогнозу на розвиток у майбутньому. Повільна зміна менталітету дозволяє йому закарбуватися у зразках художньої культури, зокрема, літературі, образотворчому мистецтві, музиці та в емоційній формі комунікації з сучасниками і нащадками. Особистість, соціалізована у певній національній культурі, всотує головні її архетипи, тому її особиста ментальність втілює менталітет нації, укорінений у підсвідомих глибинах її психіки.

Список використаної літератури

1. Антропологічний код української культури і цивілізації (у двох книгах) / Заг. наук. ред. О. О. Рафальський, М. Ф. Юрій. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2020. Кн. 1. 432 с.
2. Антропологічний код української культури і цивілізації (у двох кн.) / заг. наук. ред. О. О. Рафальський, М. Ф. Юрій. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2020. Кн. 2. 536 с.
3. Бичковяк О. В. Основні архетипи українського менталітету та їх вплив на реалії сьогодення. *Вчені зап. ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. Т. 31 (70). № 2. 2020. С. 80-84.

4. Верещагіна-Білявська О. Є. Образ людини і світу в сучасній музиці: антропологічні виміри творчості українських композиторів у соціокультурному континуумі. *Наук. зап. Вінницьк. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Серія: Історія. 36. наук. пр.* Вип. 47 / За заг. ред. О. А. Мельничука. Вінниця : ВДПУ. 2024. С. 90-99.
5. Воропаєва В. Г. Антропологічні засади дослідження людини як цілісної істоти: теоретико-методологічний аналіз. *Гуманітарний вісник ЗДІА*, 2008. Вип. 33. С. 169-176.
6. Кримський С.Б. Архетипи української ментальності. Дім – Поле – Храм. *Проблеми теорії ментальності / Відп. ред. М. В. Попович.* Київ : Наук. думка, 2006. С. 273–299.
7. Кубаєвський М. К. Національна ідея: історичні й методологічні засади осмислення: монографія. Тернопіль : Економічна думка, 2007. 192 с.
8. Мединська Ю. Я. Фемінні архетипи українського етносу. Тернопіль : ТНЕУ, 2006. 202 с.
9. Міщенко М. Українські національні архетипи: від колективного несвідомого до усвідомленої національної ідентичності. URL: <http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Articles/etic/Mishhenko-M.M.-Ukrayinski-natsionalni-arkhetypy.pdf>
10. Чухліб Т. «Усі жителі української породи...»: мовна та свідомісна еволюція поняття «народ» у Війську Запорозькому (друга половина XVII ст.). *Чорноморська минувшина: Зап. Відділу історії козацтва на Півдні України.* Вип. 12 / За ред. В. А. Смоля. Одеса : Типографія «Друк Південь», 2017. С. 17-38

References

1. Antropolohichniy kod ukrainskoi kultury i tsyvilizatsii (u dvokh knykhakh) / zah. nauk. red. O. O. Rafalskyi, M. F. Yurii. Kyiv : Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. 2020. Book 1. 432 p.
2. Antropolohichniy kod ukrainskoi kultury i tsyvilizatsii (u dvokh knykhakh) / zah. nauk. red. O. O. Rafalskyi, M. F. Yurii. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. 2020. Book 2. 536 p.
3. Bychkoviak O. V. Osnovni arkhetypy ukrainskoho mentalitetu ta yikh vplyv na realii sohodennia. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seria: Istorychni nauky.* Vol. 31 (70). № 2. 2020. P. 80-84.
4. Vereshchahina-Biliavska O. Ie. Obraz liudyny i svitu v suchasni muzytsi: antropolohichni vymiry tvorchoosti ukrainskykh kompozytoriv u sotsiokulturnomu kontynuumi. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho.* Seria: Istoria. Issue no.47. *Zbirnyk naukovykh prats / Za zah. red. O.A. Melnychuka.* Vinnytsia : VDPU. 2024. P. 90-99.
5. Voropaieva V. H. Antropolohichni zasady doslidzhennia liudyny yak tsilisnoi istoty: teoretyko-metodolohichniy analiz. *Humanitarnyi visnyk ZDIA.* Issue no. 33. 2008. P. 169-176.
6. Krymskyi S. B. Arkhetypy ukrainskoi mentalnosti. Dim – Pole – Khram. *Problemy teorii mentalnosti / vidp. red. M. V. Popovych.* Kyiv : Naukova dumka. 2006. P. 273–299.
7. Kubaievskiy M. K. Natsionalna ideia: istorychni y metodolohichni zasady osmyslennia: monohrafiia. Ternopil : Ekonomichna dumka, 2007. 192 p.
8. Medynska Yu. Ia. Feminni arkhetypy ukrainskoho etnosu. Ternopil : TNEU, 2006. 202 p.
9. Mishchenko M. Ukrainski natsionalni arkhetypy: vid kolektyvnoho nesvidomoho do usvidomlenoi natsionalnoi identychnosti. URL: <http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Articles/etic/Mishhenko-M.M.-Ukrayinski-natsionalni-arkhetypy.pdf>
10. Chukhlib T. «Usi zhyteli ukrainskoi porody...»: movna ta svidomisna evoliutsiia poniattia «narod» u Viisku Zaporozkomu (druha polovyna XVII st.). *Chornomorska mynuvshyna: Zapysky Viddilu istorii kozatstva na Pivdni Ukrainy.* Issue no. 12 / za red. V. A. Smoliia. Odessa : «Druk Pivden», 2017. S. 17-38.

ANTHROPOLOGICAL FOUNDATIONS OF THE STUDY OF UKRAINIAN ART CULTURE AS A PHENOMENON OF WORLD CULTURE

Kornisheva Tetiana – Candidate of Study of Art, Associate Professor Department of Musical Arts, Kherson State University, Kherson.

The article discusses the main factors that influenced the understanding of the peculiarities of the embodiment of the Ukrainian mentality in art culture in the historical projection. The above contributes to the understanding of anthropological phenomena and processes that allow us to generalize the idea of the human model and the world model, and to define the concept of the artistic genetic code.

Key words: anthropology, artefacts, cultural genetic code, archetypes, world model, Ukrainian art culture.

UDC [572:7(477)];001.891

ANTHROPOLOGICAL FOUNDATIONS OF THE STUDY OF UKRAINIAN ART CULTURE AS A PHENOMENON OF WORLD CULTURE

Kornisheva Tetiana – Candidate of Study of Art, Associate Professor Department of Musical Arts, Kherson State University, Kherson.

The article analyses the main factors that influenced the understanding of the peculiarities of the implementation of the Ukrainian mentality in art culture in the historical projection. The research provides an understanding of anthropological factors and processes, which makes it possible to generalise the idea of the human model and the world model, and to define the concept of the cultural genetic code.

Methodology. The anthropological foundations of the study of Ukrainian art culture as a phenomenon of world culture allow us to come to an understanding of the specifics of the processes by which certain artifacts embody the model of the world and the image of a person inherent in a particular national culture. The idea of a human model and a world model is

generated in samples of art culture, including folk and professional culture, in the form of a kind of art genetic code, the definition of which requires decoding and interpretation. In our opinion, the concept of the art genetic code should be considered on the basis of the idea of the genetic code of a nation, which is extremely popular today. The genetic code of Ukrainians includes the language, the embroidered shirt «Vyshyvanka», the headscarf, and even the indomitable spirit of struggle. Similarly to the genetic code of a nation, which is embedded at a deep psychological level and is constantly reflected in many aspects of the life of the nation's representatives, embodying its main axiological principles, the art genetic code is represented in artistic examples and through the means of artistic expression models the artist's way of seeing the world and his or her system of values. The artist himself, whether collective or individual, reflects in his works the world model that exists in the social environment of a certain nation and a certain historical period. However, as in the genetic code, these representations are stable, slow-moving, and change very slowly in historical projection under the influence of significant social and cultural events, social disasters and explosions, revolutions, or other upheavals. In general, the artistic and genetic code embodies the national mentality and is based on national archetypes, so it is worth looking for the embodiment of the archetypes of the national mentality in the texts of art culture.

Scientific novelty. The content of Ukrainian art culture in the historical projection in the context of anthropological principles appears as a kind of art and genetic code, which, like the genetic code of the nation, is embedded at a deep psychological level and is represented in art examples. Through the means of artistic expression, the art genetic code models the artist's worldview and system of values. With this approach, a musical work appears as a reflection of the world model that exists in the social environment of a certain nation and a certain historical period. At the same time, the art and genetic code is the embodiment of the national mentality based on national archetypes, which, in turn, are embodied in musical texts.

Results. Thus, the study of the peculiarities of the mentality of a particular nation provides answers to a number of questions about understanding the processes of the past, awareness of the events of the present and forecasts for future development. The slow change of mentality allows it to be imprinted in the samples of art culture, in particular, literature, fine arts, music and in the emotional form of communication with contemporaries and descendants. A person socialized in a particular national culture absorbs its main archetypes, so his or her personal mentality embodies the mentality of the nation, rooted in the subconscious depths of its psyche.

Key words: anthropology, artifacts, cultural genetic code, archetypes, world model, Ukrainian art culture.

Надійшла до редакції 11.11.2024 р.

УДК 747.7.159

УКРАЇНСЬКІ МИСТЕЦЬКІ ЗАКЛАДИ ВИЩОЇ ОСВІТИ : ШЛЯХИ НАКОПИЧЕННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОГО КАПІТАЛУ

Світлана Шман – кандидат культурології, в. о. декана факультету музичного мистецтва,
Київська муніципальна академія естрадного та циркового мистецтв, Київ

DOI: [https://doi.org/
cv_mku1234@ukr.net](https://doi.org/cv_mku1234@ukr.net)

Досліджується роль українських мистецьких закладів вищої освіти у формуванні культурного капіталу нації. Розглядається їх значення як центрів формування творчого потенціалу молоді. Особлива увага приділяється просвітницько-проектній та науковій діяльності цих ЗВО, а також їхній ролі у поширенні сучасних тенденцій у галузі естрадного, музичного та циркового мистецтв. В якості прикладів збагачення культурного капіталу засобами просвітницько-проектної діяльності наводяться проекти Київської муніципальної академії естрадного та циркового мистецтв, а саме арт-проект «Коло» (2021 р.) та музично-циркове шоу «Маніфест» (2024 р.). *Методи дослідження.* Дослідження спирається на міждисциплінарне інтегрування методів сучасної філософії, культурології та мистецтвознавства, серед яких типологічний, порівняльно-історичний, аналітичний та інформаційний, для визначення характерних особливостей культурного капіталу у культурно-мистецькій сфері. *Наукова новизна* отриманих результатів полягає в визначенні ролі українських мистецьких ЗВО у формуванні культурного капіталу та його відтворення через участь у творчих проектах, який можна назвати потужним інструментом формування інкорпорованого культурного капіталу, що забезпечує особистісне зростання, розвиток навичок і культурної ідентичності, сприяє соціалізації та надає нові професійні перспективи. *Висновки.* Найбільш інтенсивно та продуктивно накопичення культурного капіталу відбувається у мистецьких ЗВО, коли закладається потенціал студентів. На накопичення культурного капіталу впливають багато чинників: освітнє середовище, атмосфера вишу, матеріальне та технічне оснащення. Одну з важливих складових у накопиченні культурного капіталу грають освітні технології та практика їх використання. Участь студентів мистецьких ЗВО у творчих та наукових проектах є важливим механізмом накопичення та реалізації їхнього культурного капіталу. Вона дозволяє молодим людям розвивати творчі здібності, соціальні зв'язки та навички, необхідні для успішної інтеграції у суспільство. Творчі проекти є тим середовищем, де культурний капітал не лише накопичується, але й реалізується через практику, соціальну взаємодію та самовираження.

Ключові слова: культура, проект, проектування у сфері культури, Київська муніципальна академія естрадного та циркового мистецтв.

Актуальність дослідження. В умовах сучасних викликів – від культурної глобалізації до гібридних